

WAT VRAAGT EEN HOOGBEGAAFD KIND VAN ZIJN OMGEVING? - gelijkwaardigheid als noodzaak -

Door: Suzanne van Haaften voor Gifted Magazing (nog te publiceren)

In het artikel dat ik schreef over hoogbegaafde uitvallers in het onderwijs, dat in Gifted magazine van maart 2019 is gepubliceerd, benoemde ik een aantal 'must-have eigenschappen' voor leerkrachten die met hoogbegaafde kinderen werken. Ik schreef daarbij over het belang van maatwerk en menselijkheid. In dit artikel zoom ik nader in op de kwaliteiten die nodig zijn in de omgang en het werken met hoogbegaafde kinderen, om zo een beter beeld te krijgen van wat 'menselijkheid' dan inhoudt. Niet alleen voor leerkrachten maar voor alle mensen die te maken krijgen met deze kinderen.

Er is in toenemende mate aandacht voor hoogbegaafdheid binnen het onderwijs in termen van aanbod, maar het 'menszijn' van hoogbegaafde kinderen krijgt nog te weinig aandacht; de manier waarop zij 'anders' zijn. Deze kinderen hebben in hun anderszijn veel te bieden en hebben bovendien het vermogen om groei in hun omgeving te genereren, mits die omgeving daarvoor openstaat. Daarom is de juiste basishouding nodig bij elke volwassene die te maken heeft met hoogbegaafde kinderen. Ik nodig iedereen dan ook uit om goed te kijken in de spiegel die het hoogbegaafde kind ons voorhoudt.

Wat vraagt een hoogbegaafd kind?

Om meer zicht te krijgen wat deze basishouding impliceert en daarmee te kunnen gaan oefenen, beschrijf ik in dit artikel 7 kwaliteiten van het hoogbegaafde kind, die het gespiegeld wil zien in zijn omgeving. Op basis van deze kwaliteiten kunnen wij als volwassenen de houding en vaardigheden leren die nodig zijn om het hoogbegaafde kind werkelijk te kunnen ontmoeten en ondersteunen.

Zeven essentiële kwaliteiten

Bij het opgroeien, leert een kind door zich te spiegelen aan zijn omgeving. Het leert lopen doordat het de omgeving dat ziet doen, het leert spreken in een specifieke taal omdat hij die taal waarneemt in zijn omgeving, het ontwikkelt gedrag en gewoontes aan de hand van wat hij in zijn omgeving waarneemt. Maar dit principe werkt niet één kant uit; wanneer een kind verstoord gedrag laat zien, of niet lekker in zijn vel zit, of wanneer het de ene ouder veel meer uitdaagt of irriteert dan zijn andere ouder, dan zou dit aanleiding moeten zijn om de oorzaken daarvan dus óók in de omgeving te zoeken. Die ene ouder zou zich kunnen afvragen; 'Waarom daagt mijn kind mij veel meer uit dan dat het mijn partner uitdaagt? Wat doe ik daarin anders dan mijn partner? Welke blinde vlek heb ik misschien?'. Natuurlijk geldt ditzelfde voorbeeld voor leerkrachten en andere professionals. Anders gezegd; het kind nodigt zijn omgeving uit tot zelfreflectie. Het is aan alle volwassenen om deze uitdaging aan te gaan en te kijken in de spiegel die het kind hen voorhoudt, hoogbegaafd of niet. De primaire en tegelijkertijd cruciale vraag die hieruit volgt is; wat zegt het gedrag van dit kind over mij?

Wanneer hoogbegaafde kinderen de kwaliteiten die zij van nature in zich hebben niet gespiegeld zien in hun omgeving, dan kan dit leiden tot een reactie die varieert van afhaken, weerstand, onbegrip, boosheid, verdriet tot eenzaamheid. Zijn kwaliteiten maken hiermee dus ook een behoefte zichtbaar. De omgeving zou hier vervolgens aanleiding in kunnen zien om te kijken naar waar men nog onvoldoende biedt wat het kind nodig heeft, in plaats van het kind als problematisch te bestempelen, wat té vaak gebeurt.

De behoeftes die het hoogbegaafde kind graag in zijn omgeving beantwoordt ziet en die hij zelf als mogelijke kwaliteiten in zich heeft, verwoord ik als volgt:

Het kind heeft behoefte aan

1. autonomie
2. dynamiek
3. diepgang
4. commitment
5. echtheid
6. integriteit
7. nuance

1. Autonomie

Autonoom handelen en denken uit zich in het vermogen om out of the box te kunnen denken en je eigen pad te kunnen lopen. Het is het vermogen om buiten bestaande structuren en systemen te denken en te durven bewegen. Je zet je creatieve denkvermogen in en hebt keuzevrijheid nodig om jouw unieke (leer)route uit te zetten. Je kijkt met een nieuwe bril en met een helicopterview naar hoe de wereld is georganiseerd, en de pakt vervolgens dingen op een andere manier aan dan algemeen gebruikelijk of zelfs aanvaard. Het hoogbegaafde kind heeft dit vermogen van nature in zich maar komt terecht in een wereld die min of meer vast staat. Voor opvoeding bijvoorbeeld gelden zekere algemene normen die niet ter discussie worden gesteld. Doe je het als ouder anders, dan wordt je met scheve ogen bekeken. Het onderwijssysteem is -generaliserend- een log en inflexibel geheel waar het hoogbegaafde kind zijn ei niet kwijt kan maar vernieuwingen in onderwijs worden met argusogen bekeken binnen de maatschappij.

Om het kind te bieden wat het nodig heeft in zijn behoefte aan autonomie, is het nodig dat wij als ouders, leerkrachten en andere begeleiders goed kijken naar waar wij zélf wel of niet autonoom durven te zijn. Kan het zijn dat wij het kind die ruimte niet geven omdat wij die zelf ook niet gehad hebben en misschien zelfs nog steeds niet ervaren? Hebben we het misschien afgeleerd om buiten de begaande paden te denken? Voelt het misschien veiliger om niet af te wijken van de algemeen geldende normen? Het kind roept ons op om dit in onszelf te onderzoeken. Elke kleine stap die wij en het systeem hierin durven te nemen geeft onszelf en het kind de ruimte voor meer eigenheid en zelfstandigheid, waarmee een basisbehoefte van het hoogbegaafde kind wordt vervuld.

2. Dynamiek

Behoeftes aan dynamiek drukt zich uit in het verlangen naar nieuwe ervaringen, het genieten van prikkelende vragen (zowel door het kind zelf gesteld, als aan hem gevraagd), de drang om te bewegen (zowel letterlijk als figuurlijk), het zoeken naar uitdagingen, het maken van plannen, het vormen van ideeën, afwisselen van bezigheden, het kunnen onderdompelen in je interesses -soms vluchtig en soms diepgaand, soms heel kort en soms voor lange tijd-. We kunnen als omgeving deze behoefte of kwaliteit bestempelen als wispelturig, druk, veeleisend en het daarmee problematiseren. Maar we kunnen ook kijken waar wij het zelf moeilijk vinden om met deze intensiteit van ervaren om te gaan. Wat doet het met jou als je snel moet schakelen en steeds flexibel moet zijn? Welke overtuigingen heb je ten aanzien van een kind dat -vaak letterlijk- veel vraagt? In hoeverre vind je dat je heel sturend moet zijn bij een kind dat alle kanten uit lijkt te gaan? Op welke manier zou jij die sturing wat meer durven loslaten? In hoeverre kan jij je coachend in plaats van alwetend opstellen? In hoeverre durf jij het kind te vragen naar zijn eigen oplossingen, en die ook serieus te nemen? Hoe meer wij de dynamiek in onszelf weer kunnen vinden, des te beter kunnen we aansluiten bij het hoogbegaafde kind, waarmee het kind zich meer gezien en begrepen voelt.

3. Diepgang

Hoogbegaafde kinderen hebben het vermogen om diepgaand na te denken over dingen. Zij stellen levens- en zingevingsvragen, vaak al op heel jonge leeftijd. Ze zijn in staat om vanuit helicopterview de wereld (in het groot of in het klein) te bekijken en te overzien. Ze doorzien patronen in gebeurtenissen en denken daarover na. Ze hebben de behoefte om te benoemen waar het in hun ogen écht over gaat en kunnen heel direct zijn in hun uitspraken, wat door de buitenwereld als bot kan worden ervaren.

Voor hen is het slechts een nauwkeurig benoemen van waar het voor hen over gaat. Ze hebben veel kennis over uiteenlopende onderwerpen en die kennis doen ze op veel verschillende manieren op en opvallend vaak buiten school om. Ze komen graag tot essentie en houden niet van oppervlakkigheid. De basishouding die hierin nodig is van de volwassen omgeving is interesse en openheid, vanuit neutraliteit. Wanneer je als begeleider ervaart dat het iets met je doet dat het kind zo zonder aanzien des persoons onderwerpen of details bespreekbaar maakt, onderzoek dan waarom je dat moeilijk vindt. Stel vragen, zowel aan jezelf als aan het kind: Wat beweegt jou? Waarom vind je dit? Hoe ben je tot deze gedachtes gekomen? Wat doet dat met jou?

Maak het neutraal. Hou je eigen mening erbuiten of parkeer die. Zie het kind los van jouzelf als begeleider. Wanneer je ervaart dat je de manier waarop een kind iets zegt of het onderwerp dat hij wil bespreken lastig vindt, benoem dit dan in een ik-boodschap: 'Ik merk dat ik het een lastig onderwerp vind.' Of: 'Ik hoor dat je me iets wilt vertellen, maar ik vind de manier waarop je dit doet niet fijn. Hoe zou het anders kunnen?'. Daarmee neem je het kind én jezelf serieus.

4. Commitment

Commitment is het vermogen je te verbinden aan een persoon, een situatie of een doel.

Hoogbegaafde kinderen hebben het als geen ander in huis om de waarde van commitment te ervaren, hebben een grote behoefte aan verbinding met mensen en dingen om hen heen en zoeken verbinding met wat zij doen. Dit impliceert loyaliteit. Zijn ze dan zelf altijd loyaal en maken zij hun handelen altijd betekenisvol? Nee, want het zijn kinderen. Ze experimenteren, variëren en creëren gedurende hun ontwikkeling en daarmee zijn ze heus niet altijd loepzuiver. Maar als je eenmaal een doel hebben gesteld, zijn ze meestal gecommitteerd om dit te bereiken.

Wat wél loepzuiver is, is het zintuig waarmee ze voelen of de volwassenen in hun omgeving commitment ervaren bij de dingen die zij doen. In hoeverre voel jij werkelijk commitment naar jouw beroep of jouw dagelijkse bezigheden? Of zit er eigenlijk niet zoveel energie meer in, droom je van andere dingen en zie je het meer als manier om je geld te verdienen? In hoeverre voel jij commitment in de relaties met de mensen om je heen? Of voelen veel relaties meer als verplichting? En wat doe jij daar dan mee?

In hoeverre sluit jij je af als dit kind niet doet wat jij zegt, of wanneer jij ziet dat jouw welgemeende inspanningen bij dit kind geen resultaat boeken? Blijf je dan in verbinding? Of geef je het (kind) op en moet iemand anders/een andere school/speciaal onderwijs, het maar oplossen? In hoeverre ben je bereid ergens echt doorheen te gaan en daarbij ook naar jouw eigen aandeel te kijken? Of haak je af als het even tegen zit?

Met de juiste basishouding proberen wij als volwassenen zoveel mogelijk in verbinding te blijven en dat lukt heus niet altijd. Het gaat om de intentie. Het hoogbegaafde kind kan zich daaraan spiegelen en weten dat er anderen zijn die verbinding net zo belangrijk vinden als zij en dat er mensen zijn die gaan voor het doel dat zij zichzelf hebben gesteld. Dit geeft hen een gevoel van veiligheid; 'de omgeving zal niet afhaken wanneer ik anders ben dan de rest.'

5. Echtheid

Wanneer je 'echt' bent als mens, dan durf je jezelf zichtbaar te maken in kracht en kwetsbaarheid. Je laat de wereld zien waar je voor staat en weet wie je bent. Je hebt zicht op je minder goede eigenschappen maar ook op je kwaliteiten en talenten en hoeft je daarvoor niet te schamen. Je durft vragen te stellen als je iets niet weet. Je hebt passies en durft die te leven. Je schuwt niet naar jezelf te kijken en je motieven te onderzoeken en weet dat jouw groei als mens nooit stopt. Een hoogbegaafd kind weet feilloos of jij als begeleider 'echt' bent of niet. Ze weten wanneer je doet alsof, of wanneer je probeert gevoelens te verbergen. Ze lezen als het ware door de regels heen en worden onzeker wanneer ze iets lezen dat jij niet zegt of zelfs ontkent. Echtheid impliceert eerlijkheid, naar jezelf en naar de ander. Het laten varen van een ego dat zichzelf groter wil maken, is hier nodig. Wees gewoon oprecht. Zeg 'ik weet het niet' tegen het kind. Vraag het om samen naar een oplossing te zoeken en neem daarin jezelf en het kind serieus. Benoem je gevoel (afgestemd op wat het kind aan kan). Vertel het dat je je even verdrietig voelt, of dat je ergens boos over bent maar dat het niet met hem te maken heeft. Verzorg je eigen gevoelswereld zodat jij oprecht kunt zijn naar het kind, waarmee het kind weet waar het aan toe is en kan blijven vertrouwen op zijn eigen intuïtie.

6. Integriteit

Integriteit gaat over het hebben van innerlijke normen en waarden, en een antenne voor weten of iets ‘klopt’ of niet. Hieraan gekoppeld zijn rechtvaardigheidsgevoelens. Je moet jezelf én de ander erkennen om integer te kunnen handelen, beiden doen ertoe. Je weet dat ergens over liegen niet ok is, niet omdat het de maatschappelijke norm is, maar omdat het niet goed voelt. Je hebt een innerlijk kompas voor eerlijkheid; is het eerlijk ten opzichte van mijzelf en is het eerlijk ten opzichte van de ander? Klopt het dat ik mijn snoepzakje gewoon op de grond gooi, zodat een ander het moet opruimen? Klopt het dat wij dieren gebruiken om ze ‘uit te melken’? Mag ik spullen van een ander gebruiken zonder het te vragen? Het hoogbegaafde kind houdt zich met zulke vragen bezig en heeft een sterk innerlijk kompas over wat klopt en wat niet. Dit is op jonge leeftijd al sterker ontwikkeld dan bij andere kinderen en zelfs dan bij menig volwassene. Het kind vraagt er dan ook om deze kwaliteit te ontmoeten in zijn omgeving. Wanneer de volwassenen om hen heen afbreuk doen aan integriteit dan kan het kind daarvan in verwarring raken of afhaken. Ze kunnen jou dan eigenlijk niet meer serieus nemen. Probeer dan nog maar eens tot ze door te dringen!

7. Nuance

Het woord ‘nuance’ zegt het al; dit gaat over het (heel) subtiel kunnen waarnemen van allerlei lagen en schakeringen en de verschillen die daarin worden waargenomen doen er ook echt toe. Denk aan het gebruiken van precies de juiste woorden, het benoemen van essentie, allerlei gevoeligheden, het genieten van zintuigelijke indrukken, het kunnen invoelen van de ander en empathisch zijn, genieten van kunst of muziek, het hebben van een sterk ontwikkelde intuïtie. Dit is het gebied waarbinnen het hoogbegaafde kind veel meer waarneemt dan gemiddeld begaafde kinderen en volwassenen. En dit is waar ouders precies weten of het goed gaat met hun kind of eigenlijk niet, ook al ziet er er ogenschijnlijk wel zo uit. Ouders nemen waar dat het kind anders uit zijn ogen kijkt (maar de omgeving weet niet waar ze het over hebben), of dat het kind zich elders anders gedraagt (terwijl anderen dat niet zien), waardoor de indruk zou kunnen ontstaan dat ouders of kind op elke slak zout leggen, of erg ingewikkeld zijn. Ook weten ouders precies hoe ze dingen moeten zeggen en weten al zodra iemand anders zijn mond open doet of dit bij het kind gaat werken of niet. Voor gemiddeld begaafde mensen is dit vermogen om zeer genuanceerd waar te nemen, vrijwel niet in te voelen. Daarom is het voor elke begeleider van groot belang om te beseffen dat de waarneming van het hoogbegaafde kind (en zijn ouders) veel groter en genuanceerder is dan die van hemzelf. Wat er daarom nodig is, is het vermogen om dit serieus te nemen en oordeelloos te zijn. Erop te vertrouwen dat wat het kind of de ouder zegt, ook werkelijk zo ervaren wordt en niet voortkomt uit een verborgen agenda.

Gelijkwaardigheid als noodzaak

Gelijkwaardig met iemand omgaan, betekent dat je die ander net zoveel waard vindt als jezelf. Er is geen verschil in waarde tussen het belang van de ander en dat van jezelf, je neemt jezelf even serieus als de ander ondanks de verschillen die er altijd zijn tussen jou en die ander. Er bestaat dus ook geen waarde-oordeel. Jouw visie is niet beter dan die van een ander, jouw mening niet belangrijker. Het vermogen om dit te kunnen is in het hoogbegaafde kind aanwezig, maar hij heeft tijdens zijn opgroeien mensen om zich heen nodig die dit beheersen en waarmaken. De volwassene is niet meer waard dan het kind, de leerkracht is niet ‘beter’ dan de leerling. We zijn allemaal mens. Gelijkwaardig relateren is eigenlijk de overkoepelende eigenschap die in elk van bovenbeschreven kwaliteiten/behoefte nodig is. De noodzaak van de allesomvattende boodschap ‘ik neem jou serieus, ook al ben je nog maar een kind, ook al begrijp ik niet precies hoe het bij jou werkt, ook al voel ik niet wat jij voelt, ook al weet ik (soms) meer dan jij, ook al breng je me soms in de war, raak jij mij op plekken waar ik niet geraakt wil worden, ook al vraag jij het uiterste van mij’ is enorm groot voor het kind.

Een gelijkwaardige en holistische benadering is het uitgangspunt voor iedere omgang met het hoogbegaafde kind. Zie het hoogbegaafde kind als geheel, en niet alleen zijn hoge IQ. Kijk in de spiegel van het hoogbegaafde kind en ervaar welke mogelijkheden dat biedt om boven jezelf uit te stijgen. Deze kinderen hebben daarmee het vermogen groei bij volwassenen te genereren, terwijl die op hun beurt het hoogbegaafde kind de bedding kunnen geven die het nodig heeft om tot volle bloei te komen.